

Розвиток та застосування Повітряних Сил, удосконалення їх системи управління

УДК 355.469:510.644.4

В.І. Ткаченко, Є.Б. Смірнов, В.О. Нерубацький

Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

КОНЦЕПЦІЯ ПОВІТРЯНОЇ ОПЕРАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ У ПОВІТРІ

В статті наведені основні положення концепції повітряної операції в сучасних умовах ведення збройної боротьби у повітрі

Ключові слова: форми застосування військ (сил), повітряна операція, Повітряні Сили, збройна боротьба.

Вступ

Постановка проблеми. Після значного скорочення авіації Військово-Повітряних Сил Збройних Сил (ЗС) України як до, так і після об'єднання їх з Військами Протиповітряної оборони (ППО) в один вид ЗС України – Повітряні Сили (ПС), виникла необхідність не тільки поєднати дві різні форми застосування військ (сил) – повітряну і протиповітряну операції, але й внести відповідні зміни в концепцію єдиної форми застосування військ (сил) ПС з назвою, наприклад, повітряної операції.

Проблема в даному випадку полягає у визначенні цього поняття в сучасних умовах, в обґрунтуванні кількості військових формувань, необхідних для виконання завдань в операції, у визначенні відповідної системи управління в ході ведення збройної боротьби у повітрі.

Мета статті. Є необхідність показати основні характеристичні ознаки визначень повітряної операції (ПО), які превалюють сьогодні в воєнній науці, та визначити ключові критерії, які відрізняють оперативну форму застосування військ (сил) як повітряну операцію.

Аналіз літератури. Визначення ПО в ЗС різних країн трактується дещо по-різному. Доцільно спочатку розглянути загальне визначення поняття «операція».

Операція [3] є формою воєнних дій і включає сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданнями, місцем і часом одночасних і послідовних бойовищ, боїв, ударів і маневру різнорідних військ (сил), що проводяться за єдиним замислом і планом для вирішення стратегічних, оперативних і тактичних завдань на ТВД, на стратегічному (операційному) напрямку або в районі (зоні) у визначений період часу.

Операції прийнято розділяти за масштабом мети воєнних дій (стратегічні, оперативні), за типом (загальновійськові, повітряні, протиповітряні, морські, спільні, самостійні, спеціальні), за видами воєнних дій (оборонні, наступальні (контр наступальні)), за часом проведення операцій (перші (на початку війни) і послідовні).

Стосовно поняття «повітряної операції» в Україні сьогодні існує таке визначення.

Повітряна операція – це сукупність взаємопов'язаних та узгоджених за метою, завданнями, місцем і часом боїв, ударів, бойових та спеціальних дій створеного угруповання військ (сил) видів ЗС України при вирішальній ролі ПС, які проводяться за єдиним замислом протягом встановленого періоду часу, під керівництвом командувача ПС у визначеній операційній зоні (районі) з метою відбиття (зриву) повітряної наступальної операції противника або завдання поразки його важливим об'єктам і угрупованням військ (сил).

Повітряна операція за визначенням воєнних вчених радянських часів [1] є сукупністю узгоджених та взаємопов'язаних за цілями, завданнями, місцем і часом авіаційних ударів, повітряних бойовищ та боїв, які проводяться об'єднаннями та з'єднаннями ВПС спільно з об'єднаннями та з'єднаннями інших видів ЗС та родів військ за єдиним замислом і планом для вирішення одної або декількох оперативно-стратегічних або оперативних завдань. Характерні риси повітряної операції: рішучість цілей, застосування різнорідних сил авіації, значний просторовий розмах, висока напруженість та активність бойових дій, різноманітність застосованих способів, всебічне забезпечення та безперервне управління силами та засобами при підготовці і в ході операції.

У подальшому це визначення спрощується. Так у російському воєнному енциклопедичному словнику

[2] повітряна операція трактується як сукупність одночасно підготовлених масованих авіаційних ударів, повітряних бойовищ і бойових дій декількох авіаційних об'єднань, що проводяться у взаємодії із з'єднаннями (частинами) інших видів ЗС (родів військ) за єдиним замислом й планом для досягнення в короткий термін оперативних або стратегічних цілей.

З наведених визначень доцільно підкреслити ті характерні риси, які визначають форму застосування військ (сил) як повітряну операцію:

наявність стратегічної або оперативної мети воєнних дій;

залучення декількох об'єднань військ (сил);

обов'язковість безпосереднього зіткнення сил та засобів своїх військ й противника у формах битв, бойовищ, бойових дій у повітрі;

наявність єдиного замислу і плану, що передбачає узгодженість замислів і планів дій підпорядкованих військ (сил), які приймають участь в повітряній операції.

Зміст, який вкладається в поняття «Повітряна операція» у західному воєнному лексиконі й в офіційних доктринальних документах, насамперед, у США, суттєво відрізняється від того, що прийнято в Україні.

По-перше, саме родове поняття - «операція» тлумачиться широко як деяка цілеспрямована військова акція (місія) військ незалежно від рівня їх об'єднання. Про це можна судити з визначень, наведених в офіційному виданні воєнного словника Пентагона [4]. Операція це:

1. Стратегічна, оперативна або тактична воєнна акція військ, навчання або адміністративна воєнна місія;

2. Процес бойових дій, включаючи рух, забезпечення, наступ, оборону й маневри, необхідні для досягнення цілей бойових дій (бою) або кампанії.

В останньому джерелі приводяться також визначення різновидів повітряних операцій, а саме:

- спільна повітряна операція - дії авіації, які пов'язані з нанесенням повітряних ударів для підтримки дій інших компонент об'єднаних сил для досягнення загальних цілей операції або кампанії командуючого об'єднаних сил;

- тактична повітряна операція (tactical air operation) - повітряна операція, яка пов'язана з діями авіації, що скоординовані з діями наземних військ або ВМС: для завоювання й підтримання переваги у повітрі; для запобігання пересування військ (сил) противника в межах району бойових дій, пошуку й знищення цих військ (сил) й сил підтримки; участь із наземними військами або військово-морськими силами в операціях у межах району бойових дій для надання безпосередньої допомоги у досягненні їх найближчих цілей;

- стратегічна повітряна війна (strategic air war-

fare) - повітряні удари і забезпечувальні дії, що спрямовані на руйнування обраних життєво важливих цілей противника, які знижують його здатність або бажання продовжувати війну. Життєво важливі цілі можуть включати ключові виробничі системи, джерела сировини, виробництва критичних матеріалів, запасів, систем управління, транспортних систем, засобів зв'язку, скупчення рухливих об'єктів збройних сил противника, ключових сільськогосподарських ділянок та інших систем.

Викладання основного матеріалу

Характерним для військових органів управління є однобічне розуміння повітряної операції, в основі якої лежать лише завдання вогневого поразення. Тому окремо необхідно поряд з повітряною розглядати й протиповітряну операцію. Ще на етапі об'єднання двох видів ЗС (ВПС і Військ ППО) стало доцільним об'єднати в одному рішенні два види бойових дій – вогневий удар й протиповітряну оборону, дві форми оперативного застосування військ (сил) – повітряну і протиповітряну операцію, які включають одночасно й бойові дії з нанесенням вогневого поразення, й бойові дії з протиповітряної оборони.

Протиповітряна операція як складова частина стратегічної операції на ТВД або операції фронту, включає [3] сукупність узгоджених, взаємозалежних за цілями, завданнями, місцем й часом протиповітряних бойовищ і боїв, ударів по аеродромах противника, проведених одним або декількома об'єднаннями ВПС, а також силами об'єднань ВПС і ППО у взаємодії із з'єднаннями інших видів ЗС за єдиним замислом й планом для відбиття повітряного наступу противника, ослаблення його авіаційного угруповання, зміни співвідношення сил у повітрі, захисту від ударів з повітря угруповань військ і об'єктів тилу й території країни на певному повітряно-операційному напрямку або у встановлених оперативних границях.

Звичайно протиповітряна операція включає дії щодо виявлення підготовки й початку повітряного нападу противника, ведення протиповітряних і повітряних бойовищ і боїв з відбиття першого й наступних масованих ракетно-авіаційних ударів, ведення боротьби з ешелонованими діями авіації противника, нанесення відповідних ударів по пунктах її базування, здійснення маневру силами й засобами ВПС (ВПС і ППО), відновлення порушення своєї системи ВПС (ВПС і ППО), проведення заходів щодо всіх видів забезпечення. Розділяється протиповітряна операція на ряд етапів, кожний з яких може включати ведення бойових дій з відбиття одного-двох масованих ракетно-авіаційних ударів противника.

Повітряна і протиповітряна операції за своїм змістом є дві протилежних форми застосування військ (сил). Якщо противник проводить повітряну

наступальну операцію, то протилежна сторона має проводити протиповітряну операцію. Причому принцип відповідності форм застосування військ (сил) протиборчих сторін є основним принципом воєнного мистецтва, що означає недоцільність ведення бойових дій з протиповітряної оборони (як форми застосування військ (сил)) у боротьбі з противником, що проводить повітряну наступальну операцію.

Отже в єдиному виді ЗС – Повітряних Силах – виникає необхідність аналізу пропозицій щодо переходу до одної форми застосування військ (сил) авіації і ППО, наприклад, повітряної операції. Застосування поняття повітряної операції з оборонними цілями повинно стати відповіддю на повітряну операцію з наступальними цілями противника й навпаки.

В ході ПО з наступальними цілями превалюють цілі щодо вогневого поразення об'єктів противника, але, в той же час, досягнення мети завоювання переваги у повітрі забезпечують бойові дії ЗРВ, ВА, РТВ, РЕБ, тобто за рахунок виконання завдань ППО. Аналогічно при виконанні завдань ПО з оборонними цілями оперативна мета операції не може бути досягнутою без виконання завдань вогневого поразення інфраструктури ударної авіації противника. Саме такий зміст міркувань має лягти в обґрунтування необхідності єдиної форми – повітряної операції, яку має проводити командування ПС у взаємодії з об'єднаннями, з'єднаннями і частинами інших видів ЗС.

Доцільно проаналізувати основні характерні ознаки повітряної і протиповітряної операції, які дають підстави для переходу до єдиної форми застосування військ (сил) Повітряних Сил – повітряної операції.

В повітряних (протиповітряних) операціях основна збройна боротьба відбувається у повітрі, що передбачає не тільки відповідну сферу управління – повітряний простір, але й вимагає специфічну спрямованість органів управління – саме органів управління авіацією і військами ППО.

У змісті цих операцій передбачається використання однакових форм застосування військ (сил): повітряний, протиповітряний бій, удари, бойові дії з'єднань та частин авіації, ЗРВ, РТВ, РЕБ, частин забезпечення.

Однак, при цьому доцільно зауважити, що в сучасних цивілізаційних умовах передбачати безпосереднє зіткнення сил та засобів у повітрі (як в роки другої світової війни – 1000 на 1000 літаків) у формі бойовищ не приходиться. Треба зауважити, що в останні десятиліття всі повітряні операції у збройних конфліктах проводилися без безпосереднього зіткнення сил авіації протиборчих сторін (авіації і ППО), тому наявність в операції бойовища як характерної ознаки стає не обов'язковим. Дії авіації в повітряній операції не розпочинаються, доки існує можливість дій авіації і ЗРВ у відповідь протибор-

чою стороною. Основним критерієм для початку наступальних дій є прогноз відсутності втрат авіації, а бойовище у повітрі передбачає не тільки зіткнення сил авіації, але і їх втрати.

Наскільки важливою у визначенні операцій є ознака наявності відповідних військових формувань: об'єднань ВПС і ППО? Доцільно чи ні рахувати необхідною і достатньою умовою проведення повітряної операції наявність об'єднань ВПС і ППО? Наприклад, якщо п'ять бригад тактичної авіації будуть здатними нанести повітряному противнику не прийнятних для нього втрат (1% - пілотованої авіації, 5% - безпілотної), то такий комплект треба рахувати достатнім для ведення бойових дій в повітряній операції, до замислу якої ще увійдуть бойові дії ЗРВ.

Однак це не означає, що відсутність об'єднань ВПС і ППО є позитивним фактором сучасності. Навпаки видове оперативне мистецтво стосується командування і командирів оперативного-стратегічного і оперативного-тактичного рівнів управління. Саме цей вид оперативного мистецтва дозволяє фахівцям з організації збройної боротьби у повітрі готувати й проводити повітряну операцію. Саме вони, використовуючи принципи оперативного мистецтва виду ЗС (авіації і ППО), мають можливість реалізовувати їх на практиці. В тих країнах, де немає видів збройних сил та командування (командирів) відповідних військових формувань авіації і ППО оперативного рівня, там нікому планувати та проводити повітряні (протиповітряні) операції.

Намагання дати права загальновійськовому командуванню одночасно управляти військами (силами) у трьох видах операцій (на суші, у повітрі, на морі), призведе до стратегічного колапсу, й ні які «авіаційні підмайстри» не допоможуть в реалізації поставлених цілей збройної боротьби на оперативному рівні управління.

Не менш важливим для ведення збройної боротьби у повітрі є наявність спеціалізованої системи управління (СУ), причому не тільки на тактичному рівні управління, а в першу чергу на оперативного-тактичному і оперативного-стратегічному рівнях управління, де створюється та реалізується стратегічний і оперативний замисли застосування авіації і військ ППО. Швидкості руху повітряних об'єктів створюють умови значного зменшення часу реакції органів управління на зміни обстановки. Такі зміни вимагають від системи управління збройною боротьбою у повітрі готовності приймати відповідні рішення на тактичному рівні – кожні 10-15 секунд, на оперативного-стратегічному – кожну 1-2 хвилини, на оперативного-стратегічному – кожні 10-15 хвилин.

СУ збройною боротьбою у повітрі відрізняється від інших не тільки часом реакції органів управління, але й головним – іншою інформаційною системою, інформаційно-аналітичною системою забез-

печення процесів управління, що вимагає в сучасних умовах ведення збройної боротьби у повітрі наявності окремої структури у всій ієрархії управління. Саме на оперативно-стратегічному рівні управління авіацією і ППО має здійснюватися підготовка і ведення повітряної (протиповітряної) операції. Сьогодні таку роль у ЗС України відіграє командувач ПС, як основний орган управління авіацією і ППО оперативно-стратегічного рівня.

Й все ж необхідно визначити, що є основною ознакою віднесення певних форм застосування авіації і ППО до повітряної (протиповітряної) операції?

Рівень мотивації ведення збройної боротьби у повітрі має означати масштаб застосування військ (сил). Рівень мотивації також визначається сукупністю тих цілей, які треба досягти в ході ведення збройної боротьби. Створена органами управління сукупність цілей збройної боротьби повинна забезпечувати зрив досягнення мети повітряної операції противника. Описування цілей збройної боротьби у повітрі через визначені способи їх досягнення дає можливість сформулювати варіанти замислу повітряної (протиповітряної) операції, що й визначить необхідне ресурсне забезпечення, в першу чергу, кількість військ (сил), необхідних для виконання відповідних завдань операції.

Тобто основною ознакою щодо класифікації оперативних форм застосування військ (сил) має стати відповідний рівень цілей, які ставляться у протиповітряній операції. Але виникає необхідність розрахунку ефективності виконання визначених завдань щодо досягнення поставлених цілей.

Якщо дії військ (сил) авіації і ППО забезпечують зрив мети повітряної операції противника, то такі дії доцільно відносити до операції (оперативної форми застосування військ). Причому показник ефективності операції повинен визначати умови реалізації критерію зриву мети операції противника. Але яка кількість військ (сил), які форми застосування підпорядкованих військ (сил) забезпечать досягнення мети операції, такі умови й ляжуть у зміст операції.

Тобто можна проводити повітряну операцію складом однієї авіаційної бригади, але ефективність таких дій буде малою й мета операції буде недосяжною. В той же час асиметричність бойових дій тактичного рівня може забезпечити успіх на оперативному й майже стратегічному рівні управління.

Якщо такі форми стосуються дій авіації і ППО, то це повітряна операція, якщо ці дії відносяться до СВ – загальновійськова операція, спеціальних військ – спеціальна операція та інше.

Висновки

Аналіз наведених в документах НАТО визначень операції показує, що поняття «спільна повітряна операція» і «тактична повітряна операція» включає й

дії, які ми розуміємо як бойові дії. Поняття «стратегічна повітряна війна» ближче до поняття «стратегічна повітряна наступальна операція». Саме поняття «операція» не зв'язується з діями оперативного рівня, тому що в НАТО сутність операції безпосередньо зв'язується з цільовою спрямованістю дій. Подібна тенденція в понятійному апараті відбиває сучасні тенденції розвитку засобів і форм збройної боротьби.

Науково-технічний прогрес у сфері авіаційних озброєнь веде до того, що з кожним новим поколінням озброєнь суттєво (у деяких випадках кратне) зростає їх ефективність. Це дозволяє вирішувати схожі завдання повітряних операцій (бойових дій) меншими нарядами сил. Крім того, ті завдання, які вимагали залучення оперативних об'єднань ВПС часів другої Світової війни, у цей час можуть бути вирішені тактичними угрупованнями авіації. Ті завдання, які вимагали залучення стратегічної авіації – можуть бути вирішені тактичною.

Відбувається взаємне проникнення різних рівнів війни – стратегічного, оперативного й тактичного. Наприклад, важкі бомбардувальники можуть виконувати авіаційну підтримку сухопутних військ, а винищувачі – бомбардувальники можуть атакувати стратегічні цілі.

Отже, доцільно навести основні характерні риси повітряної операції:

відповідність форм застосування військ (сил) протиповітряній операції;

рівень форми застосування військ (сил) визначає рівень мети, яку треба досягти;

зміст операції має забезпечувати досягнення визначеної оперативної мети, яка розкладається на дерево цілей для виконання у всій ієрархії управління;

організація і ведення повітряної операції мають відповідати вимогам теорії оперативного мистецтва з питань застосування угруповань авіації і військ протиповітряної оборони;

управління повітряною операцією має здійснюватися в системі управління збройною боротьбою у повітрі;

війська (сили) інших видів ЗС для виконання завдань взаємодії в повітряній операції повинні знаходитися в єдиній системі управління збройною боротьбою у повітрі;

відповідальність за ефективність ведення повітряної операції несе командувач ПС.

Також треба зауважити, що оперативне мистецтво щодо застосування авіації і військ протиповітряної оборони відрізняється й принципами, й закономірностями, що вимагає в Повітряних Силах наявності в ранзі заступників командувача ПС й начальника авіації, й начальника ППО.

Таким чином, повітряна операція повинна трактуватися як сукупність взаємопов'язаних та узгоджених за метою, завданнями, місцем і часом боїв,

ударів, бойових та спеціальних дій угруповання військ (сил) видів ЗС України, які проводяться за єдиним замислом й планом протягом встановленого періоду часу в системі управління Повітряних Сил у визначеній операційній зоні (районі) з метою відбиття (зриву) повітряної наступальної операції противника та/або завдання поразки його важливим об'єктам і угрупованням військ (сил).

Список літератури

1. Военный энциклопедический словарь : научно-справочное издание / Под ред. Н.В. Огаркова. – М.: Военное издательство, 1983. – 864 с.

2. Военный энциклопедический словарь. Научное издательство «Большая Российская энциклопедия» / Под ред. А.П. Горкина, В.А. Золотарева, В.М. Карева [и др.]. – М.: «РИПОЛ КЛАССИК», 2001. – 1662 с.

3. Новейшая военная энциклопедия. Сила и гордость новой России / редкол.: А.П. Горкин [и др.]. – М.: РИПОЛ классик, 2007. – 1664 с.

4. Joint Publication 1-02. Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. As Amended Through 9 November 2006.

Надійшла до редколегії 10.04.2014

Рецензент: д-р техн. наук проф. Г.В. Певцов, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

КОНЦЕПЦИЯ ВОЗДУШНОЙ ОПЕРАЦИИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ ВООРУЖЕННОЙ БОРЬБЫ В ВОЗДУХЕ

В.И. Ткаченко, Е.Б. Смирнов, В.А. Нерубацкий

В статье приведены основные положения концепции воздушной операции в современных условиях ведения вооруженной борьбы в воздухе.

Ключевые слова: формы применения войск (сил), воздушная операция, Воздушные Силы, вооруженная борьба.

CONCEPT OF AIR OPERATIONS IN MODERN CONDITIONS WARFARE IN AIR

V.I. Tkachenko, E.B. Smirnov, V.A. Nerubatsky

The paper presents the basic concepts of air operations in modern conditions of armed struggle in the air.

Keywords: forms of employment of troops (forces), the air campaign, the Air Force, the armed struggle.